PRESENTEEISM: REVIEW OF THE LITERATURE AND CONTENT ANALYSIS

Yrd. Doç. Dr. Ebru ARSLANER
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi
Arş. Gör. Barış DEMİRCİ
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Abstract

This study is aimed for the evaluation of the articles titled presenteeism that were scanned between 1990-2015 in the Google Scholar database. In the study, 180 articles that contain the word "presenteeism" in their title were taken for evaluation. Content analysis were used for research. Reviewed articles were distributed by years, journal areas, number of authors, authors' nation, approaches of research, the journals they were published in. According to the findings, 2014 and 2015 were detected as the years most articles were published about this subject. The articles were published in the journals that are about health science the most. The most studies about the subject were published in the JOEM (Journal of Occupational and Environmental Medicine). In the studies, the most used researches were empirical, multi-writers were preferred in general.

Keywords: *Presenteeism, Absenteeism, Content Analysis*

PRESENTEEİSM: LİTERATÜRE BAKIŞ VE İÇERİK ANALİZİ

Özet

Bu çalışmada, 1990-2015 yılları arasında Google Akademik veritabanında taranan presenteeism başlıklı makalelerin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, başlığında "presenteeism" kelimesi bulunan 180 makale değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmada içerik analizi kullanılmıştır. İncelenen makalelerin, yıllara, dergi alanlarına, yazar sayılarına, yazarların ülkelerine, araştırma yaklaşımlarına, yayımlandıkları dergilere göre dağılımlarına bakılmıştır. Araştırma bulgularına göre, 2014 ve 2015 yılları konu ile ilgili en çok yayın yapılan yıllar olarak tespit edilmiştir. Makaleler, en fazla sağlık bilimleri alanında yayın yapan dergilerde yayımlanmıştır. Konuya ilişkin en çok çalışma JOEM (Journal of Occupational and Environmental Medicine) dergisinde yayımlanmıştır. Çalışmalarda en çok görgül araştırmalar kullanılmış, genellikle çok yazarlılık tercih edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Presenteeism, Absenteeism, İçerik Analizi*

Giriş

Presenteeism, yaralı veya hasta olarak çalışma (Dew, Keefe ve Small, 2005) ya da bir çalışanın hastalıktan dolayı düşük performans göstererek işte bulunması (Yamamoto, Loerbroks ve Terris, 2009) olarak tanımlanmaktadır. Kavram, çalışanların fiziksel olarak işyerinde olmalarına rağmen işlevsel olamamaları (Shamansky, 2002) ya da enerjilerini iş için harcayamamaları (Gilbreath ve Karimi, 2012) olarak da ifade edilmektedir.

Presenteeism, absenteeismin (işe devamsızlık) karşıtı olarak değerlendirilmektedir (Middaugh, 2007). Ancak absenteeismle karşılaştırıldığında daha maliyetli bir problem olarak görülmekte (Biron, Brun, Ivers ve Cooper, 2006) ve açık bir şekilde ortaya çıkmamaktadır (Hemp, 2004). İşte olmayan bir çalışanın verimlilik kaybı %100'dür (Samuel ve Wilson, 2007). Bu noktadan bakıldığında, absenteeismin maliyetinin kolaylıkla hesaplandığı görülmektedir (Middaugh, 2007). Ancak hasta iken işe devam eden bir çalışanın çok verimli çalışamayacağı ve büyük maliyetlere neden olabileceği de düşünülmelidir. Çünkü hasta çalışanın odaklanma problemi yaşayarak, verilen işleri tekrar tekrar ya da hatalı yapması daha fazla verimlilik kaybına neden olabilir. Ayrıca bulaşıcı hastalıkla işe devam eden bir çalışanın hastalığını diğer çalışanlara bulaştırması ve daha büyük verimlilik kayıplarına neden olması da söz konusudur. Bu anlamda, hasta iken işe devam eden çalışanın açık şekilde hesaplanamasa da, çalışırken daha yüksek maliyetlere neden olabileceği ifade edilebilir.

Yapılan araştırmalar da presenteeismin işletmeler için çok maliyetli olduğunu göstermektedir. Sağlıkla ilişkili zaman kaybının %26'sı absenteeismle, %74'ü presenteeismle ilgilidir. Yapılan bir araştırmaya göre, çalışan sağlığı ile ilgili ortaya çıkan toplam maliyetin %60'ını presenteeism oluşturmaktadır. Ayrıca önlem alınmazsa presenteeism, absenteeisme de neden olabilmektedir (Willingham, 2008). Başka bir araştırma sonucuna göre, Amerikan işletmelerinde presenteeism, bir yılda 150 milyardan daha fazla bir verimlilik kaybına neden olmaktadır (Zengerle, 2004).

Presenteeism, 1990'larda çalışma iklimindeki değişimle birlikte önemli bir konu haline gelmeye başlamıştır (Aronsson, Gustafsson ve Dallner, 2000). Ancak kavramın nispeten yeni olduğu, önemi ve az bilinirliği göz önüne alındığında ise üzerinde durulması gerektiği söylenebilir. Kavrama dair bir ilerleme kaydetmek ve kapsamlı bir tablo çizebilmek için presenteeism ile ilgili araştırmaların tahlil edilmesi literatüre katkı sağlayacaktır. Bu noktadan hareketle; çalışma kapsamında presenteeism kavramı ile ilgili 1990-2015 yılları arasında yayımlanmış makaleler, içerik analiziyle incelenmiştir. Çalışmada presenteeisme ilişkin literatür bilgisine yer verilmiş, incelenen makaleler çeşitli kategorilere göre sınıflandırılmıştır. Elde edilen bulgular ışığında sonuçlara yer verilmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Presenteeism Lowe (2002) tarafından iki farklı çalışan davranışı olarak tanımlanmaktadır. İlk olarak iş güvensizliğiyle başa çıkmanın ya da işe aşırı bağlılığın bir göstergesi olarak gereğinden fazla çalışmak; ikinci de ise çalışanların hasta veya yaralı olarak işe devam etmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Kavram, 1970'lerde ve daha önceki yıllarda absenteeismin karşıtı olarak kullanılmasının yanında, işe mükemmel bağlılığın bir ifadesi olarak da kullanılmıştır (Johns, 2010).

Presenteeismin terminolojik yapısının tutarsızlığı (Johns, 2012) kavramın farklı şekillerde tanımlanmasına neden olmaktadır. Kavram sağlık ve verimlilikle ilişkili olarak, yaygın şekilde "presenteeism" olarak kullanılmakta (Baker-McClearn, Greasley, Dale ve Griffith, 2010;

Demerouti, Le Blanc, Bakker, Schaufeli ve Hox, 2009), ancak farklı kullanım ve tanımlamaları olduğu da görülmektedir. Örneğin bazı yazarlar kavramı "impaired presenteeism" (Campo ve Darragh, 2012), bazıları ise "sickness presenteeism" (Aronsson vd., 2000; Aronsson ve Gustafsson, 2005) şeklinde kullanmışlardır. Presenteeismin sağlık ve verimlilikle ilişkili olduğuna vurgu yapan bu kullanımların yanı sıra, "nonwork-related presenteeism" (Boylu, Erol ve Arslaner, 2014; D'Abate ve Eddy, 2007; Wan, Downey, Stough, 2014) ya da "job-stres-related presenteeism" (Gilbreath ve Karimi, 2012) şeklinde yalnızca fiziksel varlığa ve zihinsel yokluğa işaret eden kullanımları da mevcuttur. Bu farklı tanımlar değerlendirildiğinde presenteeismin hem sağlık ve verimliliğe hem de fiziksel varlığa (zihinsel yokluğa) işaret eden iki yönlü bir kavram olduğu ifade edilebilir.

Presenteeism karmaşık bir kavramdır (Wang, Schmitz, Smailes, Sareen ve Patten, 2010). Bu karmaşık olay birçok farklı yolla işgücünü etkilemekte (Bierla, Huver ve Richard, 2011), çalışan verimliliğine ve işyeri güvenliğine karşı bir tehdit olarak görülmektedir (Baker-McClearn vd., 2010). Yamamoto vd., (2009) yaptıkları çalışmada bir çalışan için presenteesimin yıllık ortalama maliyetini 1919 dolar olarak hesaplamışlardır. Yapılan başka bir araştırmada, işverenlerin %56'sının presenteeismi işletmeleri için bir problem olarak gördüğü ifade edilmektedir. Ayrıca presenteeism, uzun süreli hastalıklar ve verimlilik kayıplarından dolayı, işverenler için bir yılda 180 milyar dolarlık bir maliyete yol açabilmektedir. Başka bir araştırmaya göre ise, presenteeismin bir çalışan için yıllık maliyeti 22-157 dolar arasında olabilmektedir (Samuel ve Wilson, 2007).

Literatür incelendiğinde presenteeism ve absenteeism kavramlarının birlikte ele alındığı çalışmaların fazla olduğu görülmektedir (Bansback, Zhan, Walsh, Kiely, Williams, Guh, Anis ve Young, 2012; Bergström, Bodin, Hagberg, Lindh, Aronsson ve Josephson, 2009; Elstad ve Vabo, 2008; Johns, 2011; MacGregor, Cunningham ve Caverley, 2008). Bununla birlikte tükenmişlik ve presenteeism (Demerouti vd., 2009; Ferreira ve Martinez, 2012), yönetici desteği ve presenteeism arasındaki ilişkiyi ortaya koyan çalışmalar olduğu da görülmektedir (Lu, Cooper ve Lin, 2013).

Bu araştırmayla benzer şekilde Çoban ve Harman'ın (2012) alanyazın taraması niteliğindeki çalışmalarında presenteeism ile ilgili 28 adet makale incelenmiştir. Ayrıca Miraglia ve Johns'a (2016) ait çalışmada, presenteeism meta analizi ile incelenmiştir. Ancak literatür incelendiğinde presenteeism konulu makalelerin içerik analiziyle kapsamlı bir şekilde incelendiği ve sunulduğu bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, bilimsel dergilerde presenteeism ile ilgili yayımlanmış makalelerin değerlendirilmesidir. Buradan hareketle; konu ile ilgili makaleler taranmış, çeşitli kategorilerde sınıflandırmalar yapılmıştır.

Presenteeismin örgütler için uzunca bir süredir önemli bir problem olduğu bilinse de kavramın 2004 yılından sonra yoğun olarak irdelenmeye başlandığı görülmüştür (Çoban ve Harman, 2012). Bu durum presenteeisme yönelik araştırmaların da zamanla arttığını göstermektedir. Presenteeisme ilişkin bu büyüyen ilgi çok sayıda makale, bildiri, kitap yazılmasını sağlamıştır. Bu makalelerin genellikle sağlık literatüründe yer aldığı görülse de işletme literatüründe de sıklıkla incelendiği gözlemlenmiştir.

Çalışmalar incelendiğinde presenteeisme ilişkin geçmişten bugüne yapılmış çalışmaların içerik analiziyle incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konuyla ilgili araştırmaların sistematik bir şekilde geçmişten günümüze incelenmesi, konunun kökenini, ilerleyişini ortaya koymak geleceğe yönelik bir yön çizmeyi de sağlayacaktır. Bu anlamda çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Yöntem

İçerik analizi, metin içeriği toplama ve analiz etme olarak tanımlanmakta; birçok metnin içeriğinin karşılaştırılması ve bunların nicel tekniklerle (tablo ve şekil vb.) analiz edilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Neuman, 2012). İçerik analizi belgelerdeki örüntüyü ve eğilimleri açıklamak için kullanılan faydalı bir tekniktir (Stemler, 2001).

Bu araştırmada presenteeism kavramının literatürdeki ilerleyişini analiz etmek için, 1990-2015 yıllarını kapsayan dönemde başlığında "presenteeism" kelimesi bulunan makaleler analiz edilmiştir. Çalışmada, presenteeism ile ilgili yayımlanmış makalelerin yazarları, araştırma yaklaşımları, yayımlandığı tarih ve dergileri analiz etmek için içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında yapılan içerik analizi ile presenteeism kavramının ayrıntılı şekilde ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Bu çalışmada veri toplamak amacıyla Google Akademik veri tabanı kullanılmıştır. Kapsamlı ve ulaşılabilirliğinin kolay olması nedeniyle Google Akademik veritabanı tercih edilmiştir. Presenteeism 1990'lardan sonra inceleme konusu olmaya başlamıştır. Bu noktadan hareketle, 1990-2015 yılları arasında yapılan çalışmalar değerlendirmeye alınmıştır. Makale başlığında "presenteeism" bulunan 584 arama sonucu değerlendirmeye alınmıştır. Çalışma kapsamında İngilizce dilinde yayımlanan, online erişime açık olan, yalnızca başlığında "presenteeism" kelimesi geçen makaleler değerlendirmeye alınmıştır. Sadece özet yayımlanan, künye bilgileri eksik olan, erişim engeli olan makaleler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Toplamda 180 makale analize tabi tutulmuştur.

Bulgular

Şekil 1' de presenteeism konusunda yayımlanan makalelerin 1990-2015 yılları arasında gösterdiği dağılım görülmektedir. Makale taraması 1990 yılını da kapsayacak şekilde yapılmıştır. Ancak başlığında presenteeism kelimesi bulunan ilk yayın 1998 yılında yapılmıştır. 1999, 2001, 2003 yıllarında hiç yayın yapılmadığı tespit edilmiştir. Yıllara göre incelendiğinde, en fazla 2014 ve 2015; en az 1998 ve 2000 yıllarında makale yayımlandığı görülmektedir.

Tablo 1: Yıllara Göre Dağılım

Makalelerin Yayımlandığı Yıl	Yayın Sayısı
1998	1
2000	1
2002	2
2004	6
2005	3
2006	3
2007	6
2008	12
2009	10
2010	14
2011	16
2012	20
2013	26
2014	30
2015	30
Toplam	**180**

Simpson'ın 1998 yılında yayımladığı makalenin ardından presenteeism gündeme gelmeye başlamıştır. Zaman zaman azalış gösterse de tablonun geneline bakıldığında presenteeism konusunda yayımlanan makale sayısının giderek arttığı ifade edilebilir.

Tablo 2'de incelenen makalelerin yayımlandığı dergi alanlarına göre dağılımları görülmektedir. Makalelerin büyük bir kısmının sağlık bilimleri alanına ait dergilerde, diğer kısmının ise sosyal bilim alanına ait dergilerde yayımlandığı görülmektedir. Fen bilimleri alanında yayım yapan dergilerde ise yalnızca 1 makale yayımlanmıştır.

Tablo 2: Dergi Alanlarına Göre Dağılım

Makalelerin Yayımlandığı Dergi Alanlarına Göre Dağılım	
Sağlık Bilimleri	125
Sosyal Bilimler	54
Fen Bilimleri	1
Toplam	**180**

Presenteeismin çalışan sağlığı ile ilgili bir konu olması sebebiyle, ağırlıklı olarak sağlık alanında yayın yapan dergilerde konu edinilmiş olması beklenen bir durumdur. Diğer taraftan, presenteeism kavramının çalışan sağlığı ve verimliliğiyle olan ilişkisi, sosyal bilim konusu olduğunu da göstermektedir. Böylelikle bu alanda yayın yapan araştırmacıların da konuya yönelik ilgisi ve yayın yapma eğilimi artış göstermiş olabilir.

Tablo 3 makalelerdeki yazar sayıları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Buna göre, incelenen makalelerde 3 yazarlı ve 2 yazarlı çalışmaların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Yazar sayısı 13 olan 2 makale olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar, yazar sayısının en fazla olduğu çalışmalardır.

Tablo 3: Makalelerin Yazar Sayılarına Göre Dağılımları

Yazar Sayısı	Makale Sayısı
1 yazarlı	21
2 yazarlı	32
3 yazarlı	37
4 yazarlı	22
5 yazarlı	26
6 yazarlı	17
7 yazarlı	9
8 yazarlı	3
9 yazarlı	6
10 yazarlı	1
11 yazarlı	4
12 yazarlı	0
13 yazarlı	2
Toplam	**180**

Çalışmalarda tek yazarlılığın yadsınamayacak kadar fazla olduğu görülse de çok yazarlılığın da oldukça fazla tercih edildiği ifade edilebilir. Tablo 3'e göre, altı ve üzeri yazarla yazılan makalelerin sayısının fazla olduğu da göze çarpmaktadır.

Tablo 4'te makalelerde yer alan yazarların ülkelerine göre dağılımlar görülmektedir. Tablo, makalelerin birinci yazarlarının bulundukları ülkeler dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Tablo 4: Yazarların Ülkelere Göre Dağılımları

Ülkeler	Sayılar	Ülkeler	Sayılar
Amerika	47	Tayvan	3
Kanada	16	Türkiye	3
Birleşik Krallık	15	Yeni Zelanda	3
Avustralya	13	Belçika	2
İsveç	12	Güney Afrika	2
Japonya	10	Hırvatistan	2
Hollanda	8	Hindistan	2
Brezilya	7	İspanya	2
Danimarka	5	İtalya	2

Finlandiya	4	Almanya	1
Norveç	4	Güney Kore	1
Avusturya	3	İsviçre	1
Çin	3	Polonya	1
Fransa	3	Romanya	1
Portekiz	3	Slovenya	1
Toplam	**180**		

Presenteeismle ilgili en fazla Amerika'da bulunan yazarlar tarafından yayın yapıldığı ve AB ülkelerindeki yazarların da sıralamada önemli yer tuttuğu görülmektedir. Türkiye'de bulunan ve konu ile ilgili yayın yapmış yazar sayısı dikkate alındığında ise, makale sayısının düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 5'de incelenen makalelerde tercih edilen araştırma yaklaşımları görülmektedir.

Tablo 5: Makalelerde Tercih Edilen Araştırma Yaklaşımları

Tercih Edilen Yaklaşım	Sayı
Görgül Yaklaşım	168
Teorik Yaklaşım	12
Toplam	**180**

İncelenen makalelerdeki araştırma yaklaşımları değerlendirildiğinde, makalelerin büyük bir kısmının görgül çalışma şeklinde yapıldığı görülmektedir. Teorik çalışmaların ise azlığı dikkat çekmektedir.

Tablo 6'da presenteeisme ilişkin yapılmış yayınların yayımlandığı dergilere ilişkin dağılım görülmektedir. Toplamda incelenen 180 makalenin 117 farklı dergide yayımlandığı görülmüştür.

Tablo 6: Makalelerin Yayımlandığı Dergilere Göre Dağılımı

Dergi Adı	Sayı
JOEM (Journal of Occupational and Environmental Medicine)	34
J Occup Health (Journal of Occupational Health)	5
Social Science & Medicine	5
Journal of Occupational Health Psychology	4
PLOS One	3
Journal of Affective Disorders	3
Int Arch Occup Environ Health (International Archives of Occupational and Environmental Health)	3
Journal of Occupational Rehabilitation	3

Tablo 6'ya göre, başlığında presenteeism geçen makalelerin en fazla yayımlandığı derginin JOEM (Journal of Occupational and Environmental Medicine) olduğu görülmektedir. Dergide 34 adet presenteeism başlıklı makale yayımlanmıştır. Tabloda, konuya ilişkin 3 veya daha fazla yayının yer aldığı dergiler sıralanmıştır. Sıralamaya dâhil edilmeyen dergilerin çoğunda konuya ilişkin yalnızca 1 makale yayımlandığı görülmüştür. Makalelerin büyük bir kısmı sağlık bilimleri alanında yayım yapan dergilerde yer almaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada 1990-2015 yılları arasında yayımlanan, Google Akademik veritabanında taranan, başlığında "presenteeism" kelimesi geçen makalelerin içerik analizi ile incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca kavrama ilişkin kapsamlı bilgi sunulması ve araştırmacılara yol gösterilmesi çalışmanın diğer amacıdır. Presenteeismin yıllar itibariyle gösterdiği seyri ortaya

koyması, kavramı derinlemesine irdelemesi, kavramın önemine vurgu yapması açısından çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Bulgular değerlendirildiğinde, özellikle 2007 yılından sonra presenteeism ile ilgili yapılan çalışmalarda bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 2014 ve 2015 yıllarının ise konuya ilişkin en fazla yayın yapılan yıllar olduğu görülmektedir. Makale sayısında yıllar itibari ile görülen artış, konuya olan ilginin de gün geçtikçe arttığının bir göstergesidir.

Presenteeism, tıp bilimciler tarafından yoğun ilgi çeken bir kavram olmasına rağmen örgüt bilimciler tarafından az bilinmektedir (Johns, 2010). Çalışan memnuniyetinin sağlanması için gerekli adımlardan biri olan çalışan sağlığına önem verilmesi örgütler için giderek önem kazanmaktadır. Çalışan sağlığı konusunun gündeme gelmesi presenteeism kavramına olan ilginin de artmasını sağlamaktadır. Nitekim yapılan çalışmaların yıllar itibari ile artış göstermesi, sağlık bilimleri gibi sosyal bilim araştırmacıları tarafından da yapılan araştırmaların artması bu durumun bir göstergesi olabilir.

Bulgulara göre, makalelerde genellikle çok yazarlılığın tercih edildiği görülmektedir. Ancak tek yazarlı makalelerin sayısının da yadsınamayacak düzeyde olduğu görülmektedir. On ve üzeri yazar sayısı olan makalelerin olduğu da göze çarpmaktadır. Bu durum çalışmalarda ekip çalışmasına olan yatkınlığın bir göstergesi olarak ifade edilebilir. Diğer taraftan akademik yayın yapmanın zorluğu ve yardımlaşma ihtiyacı araştırmacıların çok yazarlılığı tercih etme nedeni olabilir.

Kullanılan araştırma yaklaşımlarına göre incelendiğinde, görgül araştırma niteliğindeki çalışmaların fazlalığı dikkat çekmektedir. Nicel araştırma verilerinin, nitel araştırma verilerine göre daha kolay toplanabilir olması ve nesnel yargılar içermesi sebebi ile bu yaklaşım daha fazla tercih edilmiş olabilir. Presenteeismle ilgili makalelerin en fazla JOEM dergisinde yayımlandığı görülmektedir. Derginin işyeri sağlığı ile ilişkili konulara odaklanıyor olması, sağlıkla ilişkili bir kavram olan presenteeismin de bu dergide sıkça yer almasını sağlamaktadır.

Çalışmanın, presenteeism konusunda derinlemesine bilgi sunarak bundan sonra yapılacak çalışmalar için yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir. Çalışma sonuçları özellikle sosyal bilim alanında konu ile ilgili daha fazla çalışma yapmanın yararlı olacağını göstermektedir. Sosyal bilim alanında yapılan araştırmaların yükselen bir grafik çizmesi presenteeismin bu alan için gündemde olan bir konu olduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Ayrıca konu hakkında derinlemesine sonuçlar ortaya koyması anlamında nicel çalışmaların yanında nitel araştırmalar yapılması önerilebilir.

Kaynakça

Aronsson, G. ve Gustafsson, K. (2005). Sickness presenteeism: Prevalence, attendance-pressure factors, and an outline of a model for research, *Journal of Occupational and Environmental Medicine,* 47, 958-966.

Aronsson, G., Gustafsson, K. ve Dallner, M. (2000). Sick but yet at work. An empirical study of sickness presenteeism, *Epidemiol Community Health,* 54, 502-509.

Baker-Mcclearn, D., Greasley, K., Dale, J. ve Griffith, F. (2010). Absence management and presenteeism: The pressures on employees to attend work and the impact of attendance on performance, *Human Resource Management Journal,* 20(3), 311-328.

Bansback, N., Zhang, W., Walsh, D., Kiely, P., Williams, R., Guh, D., Anis, A. ve Young, A. (2012). Factors associated with absenteeism, presenteeism and activity impairment in patients in the first years of RA, *Rheumatology,* 51, 375-384.

Bergstrom, G., Bodin, L., Hagberg, J., Aronsson, G. ve Josephson, M. (2009). Sickness presenteeism today, sickness absenteeism tomorrow? A prospective study on sickness presenteeism and future sickness absenteeism, *JOEM*, 51(6), 629-638.

Bierla, I., Huver, B. ve Richard, S. (2011). Presenteeism at work: The influence of managers, *International Journal of Business and Management Studies,* 3(2), 1309-8047.

Biron, C., Brun, J., Ivers, H. ve Cooper, C. L. (2006). At work but ill: Psychosocial work environment and well-being determinants of presenteeism propensity, *Journal of Public Mental Health,* 5(4), 26-37.

Boylu, Y., Erol, G. ve Arslaner, E. (2014). Nonwork-related presenteeism and work-family conflict: a study on hospitality businesses workers. *II International Conference on Family and Society,* Barcelona.

Campo, M. ve Darragh, A. R. (2012). Work-related musculoskeletal disorders are associated with impaired presenteeism in allied health care professionals, *JOEM,* 54(1), 64-70.

Çoban, Ö. ve Harman, S. (2012). Presenteeism: Nedenleri, yarattığı örgütsel sorunlar ve çözüm önerileri üzerine bir alanyazın taraması, *Selçuk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 12(23), 157-178.

D'abate, C. P. ve Eddy, E. R. (2007). Engaging in personal business on the job: extending the presenteeism construct, *Human Resource Development Quarterly,* 18(3), 361-383.

Demerouti, E., Le Blanc, P. M., Bakker, A. B., Schaufeli, W. B. ve Hox, J. (2009). Present but sick: A three-wave study on job demands, presenteeism and burnout, *Career Development International,* 14(1), 50-68.

Dew, K., Keefe, V. ve Small, K. (2005). 'Choosing' to work when sick: Workplace presenteeism", *Social Science & Medicine*, 60, 2273-2282.

Elstad, J. I. ve Vabo, M. (2008). Job stress, sickness absence and sickness presenteeism in Nordic elderly care, *Scandinavian Journal of Public Health,* 36, 467-474.

Ferreira, A. I. ve Martinez, L. F. (2012). Presenteeism and burnout among teachers in public and private portuguese elementary schools, *The International Journal of Human Resource Management,* 23(20), 4380-4390.

Gilbreath, B. ve Karimi, L. (2012). Supervisor behavior and employee presenteeism, *International Journal of Leadership Studies,* 7(1), 114-131.

Hemp, P. (2004). Presenteeism: At work-but out of it. *Harvard Business Review*, https://hbr.org/2004/10/presenteeism-at-work-but-out-of-it/ Adresinden erişilmiştir. (15.06.2016).

Johns, G. (2010). Presenteeism in the workplace: A review and research agenda, *Journal of Organizational Behavior,* 31, 519-542.

Johns, G. (2011). Attendance dynamics at work: The antecedents and correlates of presenteeism, absenteeism, and productivity loss, *Journal of Occupational Health Psychology*, 16(4), 483-500.

Johns, G. (2012). Contemporary occupational health psychology global perspectives on research and practice. İçinde J. Houdmont, S. Leka, R. R. Sinclair (Ed.), *Presenteeism: A short history and a cautionary tale*, (ss. 204-220). Chichester, U.K.: Wiley-Blackwell.

Lowe, G. (2002). Here in body, absent in productivity presenteeism hurts output, quality of work-life and employee health, *The National Journal of Human Resource Management, 2,* December.

Lu, L., Cooper, C. L. ve Lin, H. Y. (2013). A cross-cultural examination of presenteeism and supervisory support, *Career Development International*, 18(5), 440-456.

Macgregor, J. N., Cunningham, J. B. ve Caverley, N. (2008). Factors in absenteeism and presenteeism: Life events and health events, *Management Research News,* 31(8), 607-615.

Middaugh, D. J. (2007). Presenteeism: Sick and tired at work, *Dermatology Nursing,* 19(2), 172-185.

Miraglia, M. ve Johns, G. (2016). Going to work ill: A meta-analysis of the correlates of presenteeism and a dual-path model, *Journal of Occupational Health Psychology,* 21(3), 261-283.

Neuman, L. W. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar 2*, S. Özge (Çev.), Ankara: Ekinoks Yayıncılık.

Samuel, R. J. ve Wilson, L. M. (2007). Is presenteeism hurting your workforce, *Employee Benefit Plan Review,* 61(11), 5-7.

Shamansky, S. L. (2002). Presenteeism… Or when being there is not being there, *Public Health Nursing,* 19(2), 79-80.

Simpson, R. (1998). Presenteeism, power and organizational change: Long hours as a career barrier and the impact on the working lives of women manager, *British Journal of Managament, 9*, Special Issue, 37-50.

Stemler, S. (2001). An overview of content analysis, *Practical Assessment, Research & Evaluation,* 7(17), 1-10.

Wan, H. C., Downey, L. A. ve Stough, C. (2014). Understanding non-work presenteeism: relationships between emotional intelligence, boredom, procrastination and job stres, *Personality and Individual Differences,* 65, 86-90.

Wang, J., Schmitz, N., Smailes, E., Sareen, J. ve Patten, S. (2010). Workplace characteristics, depression, and health-related presenteeism in a general population sample, *Journal of Occupational Environmental Medicine,* 52(8), 836-842.

Willingham, J. G. (2008). Managing presenteeism and disability to improve productivity, *Benefits Compensation Digest*, 45(12), 11-14.

Yamamoto, S., Loerbroks, A. ve Terris, D. D. (2009). Measuring the effect of workplace health promotion ınterventions on "presenteeism": A potential role for biomarkers, *Preventive Medicine,* 48, 471-472.

Zengerle, J. (2004). The 4th annual: Year in ideas; Presenteeism. http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9B02E2DC1331F931A25751C1A9629C8B63/ Adresinden erişilmiştir. (10.06.2016).